

هشتمین کنفرانس الگوی اسلامی ایرانی پیشرفت؛ الگوی پیشرفت؛ پیشبران ما، چالش‌ها و الزامات تحقق؛ بیست و دومین و سومین خردادماه ۱۳۹۸

نقد سند ۲۰۳۰

ولی محمد یوسفی^۱

چکیده

روسای دولتها، نمایندگان بلندپایه نهادهای تخصصی سازمان ملل متحد و جامعه مدنی در سپتامبر ۲۰۱۵ گرد هم آمدند و در مجمع عمومی ملل متحد، دستورکار توسعه پایدار ۲۰۳۰ را تصویب کردند. این دستورکار که جایگزین اهداف توسعه ی هزاره شد، شامل ۱۷ هدف اصلی و ۱۶۹ هدف ویژه است که نقشه راه جامعه بین المللی را در زمینه توسعه پایدار برای پانزده سال آینده ترسیم می کند. موضوع ارتقای سطح سواد و افزایش کیفیت آموزش، یکی از مباحثی است که به نظر قرار است در کشور ما نیز اجرا شود، همچنین در چارچوب عمل به ۲۰۳۰ به واژه‌هایی همچون شهروند جهانی و برابری جنسیتی اشاره شده است که این مباحث از سوی برخی صاحب‌نظران و کارشناسان به ویژه در شورای عالی انقلاب فرهنگی مورد نقد است و حتی برخی معتقدند که تصویب و اجرای این سند دگرگونی‌های بسیاری را در زمینه ی آموزش و پرورش کشور ایجاد خواهد کرد که از جمله آن می‌توان به حذف کلیشه‌های جنسی و ارائه آموزش‌های جنسی به کودکان و حذف برخی مفاهیم قرآنی و ارزشی از کتاب‌های درسی به‌بهبانه ترویج صلح و نبود خشونت اشاره کرد. رهبر معظم انقلاب در دیدار با فرهنگیان کشور با اشاره به سند آموزش ۲۰۳۰ اشاره کردند: جمهوری اسلامی ایران تسلیم سندهایی مانند ۲۰۳۰ یونسکو نخواهد شد. به چه مناسبت یک مجموعه به اصطلاح بین‌المللی که قطعاً تحت نفوذ قدرت‌های دنیاست این حق را داشته باشد که برای ملت‌های دنیا تکلیف مشخص کند؟ اصل کار غلط است اینکه سندی را امضا کنیم و بعد بیاییم بی‌سروصدا آن را اجرا کنیم، نخیر، مطلقاً مجاز نیست.

واژگان کلیدی: نظام آموزشی - مقطع دبستان - آفات و آسیب‌های آموزشی - برنامه توسعه - سند الگوی اسلامی

مقدمه

سند ۲۰۳۰ توصیه‌ای است که توسط سازمان یونسکو با هدف توسعه پایدار در کشورها تدوین شده است و در آن دو مقوله، سلامت و آموزش مورد تأکید قرار گرفته است. یونسکو که به عنوان یک نهاد بین المللی در امر آموزش شناخته می‌شود، اجرای هدف چهارم توسعه را به عهده دارد که به سوی آموزش و یادگیری مادام‌العمر با کیفیت، برابر و فراگیر برای همه مطابق «سند توسعه پایدار ۲۰۳۰» قدم بر می‌دارد. در این سند، آموزش همه افراد جامعه مورد تأکید قرار گرفته است و کشورها در جلسات سالانه، گزارشی از روند آموزشی خود به یونسکو ارائه می دهند. اجرای سند ۲۰۳۰، توصیه‌ای است و هیچ کشوری متعهد به اجرای مفاد آن نیست چنانکه در قسمتی از این سند آمده است، مواردی که با

۱. دانشجوی دکتری سیاست‌گذاری عمومی

هشتمین کنفرانس الگوی اسلامی ایرانی پیشرفت؛ الگوی پیشرفت؛ پیشران ما، چالش‌ها و الزامات تحقق؛ بیست و دوم و بیست و سوم خردادماه ۱۳۹۸

عرف و اعتقادات یک کشور مغایرت داشته باشد، اجرایی کردن آن توصیه نمی‌شود. اجرای سند ۲۰۳۰ در کشور ما در قالب سند تحول است و چیزی خارج از سند اجرا نمی‌شود، در این سند مواردی است که از نظر شرعی و عرفی، دارای اشکال است و البته که اجرا نخواهد شد. برای ارائه گزارش به جهانیان در خصوص وضعیت آموزشی در ایران و دستاوردهایی که جمهوری اسلامی در زمینه آموزش به دست آورده است و هم چنین تعامل با سایر کشورها، اجرای این سند ۲۰۳۰ مؤثر است. سند ۲۰۳۰ هیچ تعهدی برای جمهوری اسلامی ایجاد نمی‌کند، زیرا اگر سندی تعهدآور باشد، قبل از اجرا باید در مجلس شورای اسلامی تصویب شود، بنابراین سند ۲۰۳۰ تفاهم نامه ای است که اغلب مفاد آن در سند تحول بنیادین وجود دارد. این تنها یک تفاهم نامه است که کشورها به بهانه آن، در یونسکو گردهم می‌آیند و عملکرد همدیگر را مورد بررسی قرار می‌دهند، بنابراین از آنجا که ایران در بحث آموزش و سلامت، شاخص‌های خوبی دارد، این مسئله برای کشور ما بسیار با اهمیت است و از تصورات غلط و برداشت‌های سوء جلوگیری می‌کند.

این سند جهانی جدید دامنه فراگیرتری دارد و علاوه بر حوزه ناتمام آموزش برای همه، حوزه‌های دیگر آموزش «اشتغال و توسعه مهارتها»، «آموزش فنی و حرفه‌ای»، «آموزش عالی»، «آموزش سلامت و بهداشت»، «آموزش‌های اجتماعی» و «شهروندی» را هم هدف قرار داده است (خرسندی، ۱۳۹۷: ۱۲۶).

بیان مساله

بررسی سند آموزش ۲۰۳۰ یونسکو، به‌عنوان پروژه جهانی یکسان‌سازی نظام‌های آموزشی تدوین یافته است؛ پروژه‌ای که پس از برجام هسته‌ای، به‌عنوان پروژه عملی نفوذ فرهنگی غرب در ایران و به‌عنوان "برجام فرهنگی" از آن یاد شده است. این پروژه توسط کارگروه ملی آموزش ۲۰۳۰، توسط دولت یازدهم با همکاری یونسکو تصویب و در اردیبهشت ۹۵ توسط دولت برای اجرا ابلاغ گردید (راجی، ۱۳۹۷: ۴۶).

نهیب رهبر فرزانه انقلاب مبنی بر گلایه از شورای عالی انقلاب فرهنگی و تصویب و اجرای بی‌سر و صدای آن، گفت‌مان جدیدی در این عرصه و بیان چالش‌ها و ناسازگاری این‌گونه اسناد بین‌المللی با آموزه‌های دینی و معارف ناب اهل بیت، شکل گرفت. این سند پیش‌نویس در بخش آموزش و پرورش، اهداف مختلفی را دنبال خواهد کرد که آموزش ابتدایی، آموزش متوسطه، سنجش و ارزیابی کیفیت و یادگیری، مراقبت اوان کودکی، آموزش پیش دبستانی و ابتدایی، آموزش فنی و حرفه‌ای و مهارتی رسمی، آموزش عالی مهارتی متوسطه، آموزش فنی و حرفه‌ای و مهارتی غیررسمی، دسترسی به آموزش عالی با کیفیت و برابر، کارآفرینی با تأکید بر کار شایسته، برابری فرصت‌های آموزشی و اجتماعی برای زنان و دختران، دسترسی برابر اقشار آسیب‌پذیر به آموزش، آموزش دانش‌آموزان با نیازهای ویژه، توسعه سوادآموزی و مقابله با کم‌سوادی، آموزش توسعه پایدار در آموزش ابتدایی و متوسطه با تأکید بر ایجاد هماهنگی بین بخشی، آموزش توسعه پایدار در آموزش عالی، آموزش سلامت و شیوه‌های زندگی سالم و بهداشتی، مدارس و تجهیزات آموزشی در سطوح ابتدایی و متوسطه، دانشگاه‌ها و نهادهای آموزش عالی، فناوری و تجهیزات آموزش‌های غیر رسمی مهارتی، توسعه همکاری‌های علمی و بین‌المللی در آموزش عالی، توسعه همکاری‌های بین‌المللی در آموزش مهندسی، توسعه همکاری‌های علمی و

هشتمین کنفرانس الگوی اسلامی ایرانی پیشرفت؛ الگوی پیشرفت؛ پیشران ما، چالش‌ها و الزامات تحقق؛ بیست و دوم و بیست و سوم خردادماه ۱۳۹۸

بین‌المللی در زمینه تربیت معلم، ارتباط با مراجع، اسناد کلان بالادستی و آموزش ۲۰۳۰، شاخص‌های آموزش ۲۰۳۰، آموزش ۲۰۳۰، ترویج هماهنگی، سیاستگذار، جامعه علمی و پژوهشی، انجمن‌های علمی و سازمان‌های مردم‌نهاد و آموزش ۲۰۳۰، اطلاع‌رسانی به دانشگاه‌ها و نهادهای آموزشی، نهادی و بین‌بخشی در ساختارهای دولتی، مطبوعات و آموزش ۲۰۳۰ و رسانه‌های جمعی و آموزش ۲۰۳۰ از دیگر موارد این سند اعلام شده است (میرباقری، ۱۳۹۶: ۹۲).

پرسش تحقیق

چگونگی پرهیز نظام آموزشی در مقطع دبستان از آفات و آسیب‌های برنامه توسعه گذشته کشور در راستای اجرای سند الگوی اسلامی؟

فرضیه

ذیرش این سند و میثاق بین‌المللی، پیامدهایی به دنبال دارد که با مبانی فکری نظام اسلامی و آموزه‌های دینی به شدت در تضاد و تعارض می‌باشد.

متغیرها

آنگونه که پیداست این تحقیق دارای دو متغیر می‌باشد:

الف) متغیر مستقل: پرهیز نظام آموزشی در مقطع دبستان از آفات و آسیب‌ها می‌باشد. در این میان موضوع آموزش و پرورش و استفاده از ابزارهای آموزشی سند ۲۰۳۰ در مقطع دبستان جهت استعمار دولت‌ها از جمله اقدامات کلیدی و شاخص این سند است و دست‌اندازی به نظام‌های آموزشی و تربیتی کشورهای مختلف از اهداف راهبردی این سند است.

ب) متغیر وابسته: گذار از آفات و آسیب‌های برنامه توسعه گذشته کشور در راستای اجرای سند الگوی اسلامی. این متغیر به وضعیتی اشاره دارد که به واسطه تغییر نظام آموزشی کشورها و یکسان و همانند سازی آن با علایق و خطوط فکری و فرهنگی غربی، مدنظر تئوریسین‌های تعلیم و تربیت غرب و نظام سلطه جهانی قرار گرفته است و در این طریق سازمان‌ها و نهادهای بین‌المللی در قامت و لعاب سازمان ملل متحد، همواره سعی در ایفای این نقش داشته و دارند.

روش تحقیق

در این تحقیق از روش توصیفی-تحلیلی استفاده شده است. هدف این روش، انتقاد و توصیف اهداف از آفات و آسیب‌های سند ۲۰۳۰ در مقطع دبستان و ایجاد شرایط جبران‌ناپذیر است. توجه آن به زمان حال است و غالباً شاهد آثار آن در آینده‌ای نه چندان دور نیز می‌باشیم.

محدوده زمانی و مکانی تحقیق

هشتمین کنفرانس الگوی اسلامی ایرانی پیشرفت؛ الگوی پیشرفت؛ پیشران ما، چالش‌ها و الزامات تحقق؛ بیست و دوم و بیست و سوم خردادماه ۱۳۹۸

محدوده زمانی تحقیق، از زمان رونمایی از سند ملی آموزش ۲۰۳۰ یا همان (۱۳۹۵/۰۹/۲۵) که واکنشها و انتقادات به این سند را به دنبال داشت و محدوده مکانی کشور عزیزمان ایران می باشد.

۱- سند ۲۰۳۰ چیست؟

سند آموزش ۲۰۳۰ یونسکو، سال ۹۵ در کشور رونمایی شد در بخش آموزش و پرورش دارای اهداف و چشم‌اندازهایی است که به اذعان برخی کارشناسان با اهداف سند تحول بنیادین و برخی ارزش‌های کشور در تضاد است. در زمستان ۹۵ ابهامات و سوالات زیادی درباره‌ی این سند در رسانه‌ها منتشر شد که یکی از آن‌ها در مورد چرایی اجرا نشدن اسنادی همانند نقشه جامع علمی کشور و سند آمایش آموزش عالی به‌طور جدی است. همچنین از طرفی با توجه به ماهیت سازمان ملل و یونسکو، به‌طور کلی این سازمان‌ها ابزاری برای پیشبرد تفکر لیبرال غرب است و با تفکر اسلامی در تضاد است (امینی، ۱۳۹۶: 55).

رونمایی و امضای سند ۲۰۳۰ یکی از اتفاقات تعجب‌برانگیز مهم حوزه فرهنگی و آموزشی کارنامه دولت در سال ۹۵ بود، چرا که این سند با جنبه بین‌المللی بدون هیچ اطلاع‌رسانی قبلی و بدون حضور اعضای شورای عالی انقلاب فرهنگی و در غیاب رسانه‌ها رونمایی شد. اتفاقی که با اعتراض رهبری جنبه علنی پیدا کرد و نتوانست به همین صورت ادامه پیدا کند. به هر حال سند جهانی آموزش ۲۰۳۰ در بخش‌های مختلف تعارضاتی را با ارزش‌های حاکم بر ایران دارد و هنوز مشخص نیست که تضادهای این سند با برخی از ارزش‌ها و سنت‌های حاکم بر جامعه ایرانی چگونه مرتفع خواهد شد؟ در حالی که شورای عالی انقلاب فرهنگی در جریان تصویب و اجرای این سند نبوده است، کدام نهاد بالادستی بر نحوه رفع تعارضات این سند با ارزش‌ها و فرهنگ‌های حاکم بر جامعه نظارت خواهد کرد؟ (علاسوند، ۱۳۹۶: 38)

۲- معیارهای آموزشی که کشورها مطابق سند ۲۰۳۰ باید انجام دهند

- تدوین معیارها و بازبینی مواد درسی برای تضمین کیفیت و ارتباط آن با محتوا، مهارت‌ها، ظرفیت‌ها، ارزش‌ها، فرهنگ، دانش و جنسیت .
- تقویت کارایی و کارآمدی مؤسسه‌های آموزشی، راهبری و حاکمیت مدارس از طریق افزایش مشارکت جوامع، از جمله جوانان و والدین در مدیریت مدارس .
- اختصاص منصفانه‌تر منابع در بین مدارس محروم از نظر اجتماعی - اقتصادی و مدارس که از مزایای اجتماعی اقتصادی بهره‌مند هستند .
- ترویج آموزش‌های دوزبانه و چندزبانه در جوامع چندزبانه .
- شناسایی موانعی که کودکان و جوانان آسیب‌پذیر را از دسترسی به برنامه‌های آموزش کیفی دور نگه می‌دارد و تصمیم‌گیری‌های مؤثر برای رفع آن موانع (نوری زاده، ۱۳۹۷: 79).

هشتمین کنفرانس الگوی اسلامی ایرانی پیشرفت؛ الگوی پیشرفت؛ پیشران ما، چالش‌ها و الزامات تحقق؛ بیست و دومین و بیست و سومین خردادماه ۱۳۹۸

- حمایت از رویکردی جامع برای مقاوم سازی مدارس در مقابل تأثیرگذاری بلایای طبیعی، با توجه به شیوه تأثیرگذاری بلایا یا دامنه اثر آنها از جمله روش‌های این مقاوم سازی، می‌توان به تأمین امکانات ایمن تر برای مدارس، آموزش مدیریت بلایا در مدارس، مقاومت و کاهش مخاطرات، اشاره کرد (کمیسسیون ملی یونسکو، ۱۳۹۵: ۱۲۶).
- فراهم آوردن امکان آموزش از راه دور، آموزش فناوری‌های اطلاعاتی و ارتباطی، دسترسی به فناوری‌های مناسب و زیربنای ضروری برای تسهیل ایجاد فضای یادگیری در منازل و در مناطق جنگی و مناطق دور افتاده، به ویژه برای دختران، زنان، پسران و جوانان آسیب پذیر و سایر گروه‌های به حاشیه رانده شده .
- تضمین بازبینی کتب و برنامه‌های درسی، بودجه و سیاست‌گذاری‌های آموزشی و همینطور آموزش معلمان و نظارت بر فعالیت‌های آنان توسط دولت‌ها به نحوی که موارد یاد شده عاری از هرگونه کلیشه‌ی جنسیتی باشند و در ترویج تساوی، عدم تبعیض، حقوق بشر و آموزش بین فرهنگی مؤثر واقع شوند. (علاسوند، ۱۳۹۶: 84)

۱-۲- ایجاد مدارس عاری از خشونت

در این پیش‌نویس همچنین در بندی آمده است: سیاست گذاری و تدوین راهبردهایی برای حفاظت از یادگیرندگان، معلمان و پرسنل آموزشی از خشونت در چارچوب ایجاد مدارس عاری از خشونت و اتخاذ رویکردهای مناسب در مناطقی که درگیر جنگ مسلحانه‌اند، متعهد شدن به حقوق بین الملل بشردوستانه و اجرای آن به عنوان ابزاری برای حفاظت از مدارس به عنوان مکان‌های متعلق به جامعه مدنی و ترویج پاسخگویی در قبال خشونت در اجرای آموزش ۲۰۳۰ (هدایت، ۱۳۹۶: 103).

تضمین اینکه همه مؤسسه‌ای آموزشی امن باشند و آب، برق، سرویس‌های بهداشتی سالم و مستقل برای دختران و پسران داشته باشند که در دسترس، کافی و ایمن باشند. آنچنان که در پیش‌نویس این سند عنوان شده است، نوعی القا وجود خشونت و دیگر موارد در مدارس است که به نوعی سیاه‌نمایی در آن وجود دارد.

- کلاس‌های درس ایمن و کافی باشند و مدارس مجهز به مواد آموزشی و فناوری‌های مناسب باشند (هدایت، ۱۳۹۶: 127).

- تضمین اختصاص منصفانه منابع در میان مدارس محروم از نظر اجتماعی - اقتصادی و مدارس غیر محروم و همینطور در میان مؤسسه‌های آموزشی .

- سیاست گذاری های جامع، منصفانه و جنسیت محور برای مدیریت معلمان و اجرای آن سیاست‌ها در حوزه‌های مختلف مرتبط با استخدام، آموزش، توزیع معلمان، میزان حقوق دریافتی، توسعه حرفه‌ای و ارتقای شرایط کاری آنان؛ ضمن بهینه سازی جایگاه معلمان و آموزگاران و ارتقای کیفیت آموزش.
- آموزش مهارت‌های کافی فنی به معلمان به منظور توانمند ساختن آنان در کاربرد فناوری های اطلاعاتی و ارتباطی و شبکه های اجتماعی. آموزش سواد اطلاعاتی به آنان و مهارت‌های نقد و واکاوی منابع مورد استفاده برای تدریس و نیز

هشتمین کنفرانس الگوی اسلامی ایرانی پیشرفت؛ الگوی پیشرفت؛ پسران ما، چالش‌ها و الزامات تحقق؛ بیست و دوم و بیست و سوم خردادماه ۱۳۹۸

نحوه برآوردن نیازهای کودکان استثنایی (کودکان دارای نیازهای ویژه) و رویارویی با چالش‌های ناشی از داشتن شاگردان استثنایی در کلاس درس (صولت، ۱۳۹۶: 125)

- ایجاد و اجرای نظام‌های مؤثر برای دریافت و دسترسی به اطلاعات، به منظور حمایت از روشهای خوب تدریس و نیز توسعه حرفه‌ای معلمان و حصول اطمینان از تأثیرگذاری مثبت آموزش بر فعالیت معلمان.

- تقویت مدیران مدارس برای بهبود آموزش و یادگیری.

- ایجاد یا تقویت سازوکارهایی برای گفت‌وگوی اجتماعی نهادینه شده با معلمان و سازمان‌های نماینده معلمان، به

منظور تضمین مشارکت کامل آنان در توسعه، اجرا، پایش و ارزیابی سیاست‌های آموزشی.

مولفه‌های اصلی «اهداف» و «راهبردهای ملی» جهت تسهیل هدف‌گذاری در سند ملی برنامه در اهداف اصلی این سند

مواردی آمده است که رایگان بودن آموزش، در دسترس بودن آموزش، اتمام سه دوره تحصیلی (ابتدایی، متوسطه اول و

متوسطه دوم) با تأکید بر ۹ سال آموزش اجباری، برابری جنسیتی، کیفیت آموزش، پیامد آموزش و یادگیری مؤثر در

اهداف این سند آمده است (کمیسیون ملی یونسکو، ۱۳۹۵: 98).

۲-۲- اهداف و تأکیدات سند ۲۰۳۰ دسترسی دختران و پسران به آموزش آزاد

هدف نخست، تا سال ۲۰۳۰ دسترسی همه دختران و پسران به آموزش آزاد، برابر و با کیفیت که منجر به نتایج یادگیری مرتبط و مؤثر شود؛ دست‌یابند (فولادی، ۱۳۹۶: 149).

دومین هدف، تا سال ۲۰۳۰ همه دختران و پسران به آموزش با کیفیت ما قبل دبستان و مراقبت اوان کودکی دست‌یابند به همراه یک سال آموزش پیش‌دبستان رایگان و اجباری (صولت، ۱۳۹۶: 121).

در مجموع تمامی اسناد بالادستی بر آموزش با کیفیت و رایگان برای دانش‌آموزان تأکید دارند. که اینگونه باید پاسخ

داد که سوادآموزی و ثبت نام در مدارس ایران همواره رو به پیشرفت است. همچنین سازمان نهضت سوادآموزی در گروه

سنی ۱۵ تا ۲۴ سال که تحت عنوان جوانان از آن یاد می‌شود، با رشدی حدود نیم درصدی روبه‌رو بوده است و تقریباً به

مرز ۹۸ درصد باسواد در این گروه سنی رسیده است در گروه سنی ۱۵ تا ۶۴ سال نیز میزان جمعیت باسواد ۲،۶۴ درصد

افزایش داشته است (اسماعیلی، ۱۳۹۶: 36).

۳- سطوح برنامه‌ریزی شده برای اجرای این برنامه

الف) تدوین برنامه‌های کلان در سطح جهانی - یونسکو مدعی است سند آموزش ۲۰۳۰ با مشارکت کشورهای عضو،

شامل یونیسف، بانک جهانی، برنامه توسعه ملل متحد، صندوق جمعیت ملل متحد و آژانس ملل متحد تنظیم شده

است. (فولادی، ۱۳۹۶: 158).

هشتمین کنفرانس الگوی اسلامی ایرانی پیشرفت؛ الگوی پیشرفت؛ پیشران ما، چالش‌ها و الزامات تحقق؛ بیست و دوم و بیست و سوم خردادماه ۱۳۹۸

ب) هدف‌گذاری کلان در سطح جهانی - تدوین راهبردهای خرد در سطح منطقه‌ای، در سطح ملی و همسو با سیاست‌های جهانی دیده شده است و به عبارت واضح‌تر ما باید سیاست‌ها و برنامه‌های ملی را حتی اگر از متن اسلام و قرآن است، با سیاست‌ها و برنامه‌های جهانی تطبیق دهیم و اگر همسو نبود، حذف کنیم. (فولادی، ۱۳۹۶: 166).

۴- رونمایی از مدل ۲۰۳۰ در ایران

۲۰ آذر ۹۵ رونمایی از سند ملی آموزش ۲۰۳۰ با حضور محمد فرهادی وزیر علوم تحقیقات و فناوری، فخرالدین احمدی دانش آشتیانی وزیر آموزش و پرورش، شهیندخت مولاوردی معاون رئیس‌جمهوری در امور زنان و خانواده برگزار شد. سند مذکور الگوی بومی شده و بازتاب همان «آرمان چهارم از مجموعه آرمان‌های اهداف توسعه پایدار» است که با عنوان "سند جهانی آموزش ۲۰۳۰" به تصویب یونسکو رسیده و توسط برخی از مسئولان عالی آموزش کشور امضا شده است و به دنبال جهت‌دهی جهانی نظام آموزشی کشورها در تمامی سطوح است. این برنامه آموزشی یا سند توسعه آموزشی به نام «به سوی آموزش و یادگیری مادام‌العمر با کیفیت، برابر و فراگیر»، سند ملی آموزش ۲۰۳۰ ایران نام‌گذاری شد (الوانی، ۱۳۹۶: ۲۱۱).

به عبارتی دیگر این کارگروه مؤلف است برنامه اجرایی و نظارتی تحقق کامل آموزش ۲۰۳۰ را در سطوح ملی و استانی با بهره‌گیری از تمامی ظرفیت‌های موجود در دستگاه‌های اجرایی مرتبط و همسو با اهداف برنامه‌های توسعه کشور، نقشه جامع علمی کشور، سند تحول بنیادین و برنامه اهداف توسعه پایدار تهیه کند. دستگاه‌های اجرایی برای تحقق برنامه آموزش ۲۰۳۰ موظف به اجرای تصمیمات کارگروهی هستند (خانلو، ۱۳۹۷: 63).

مطابق مدارک و در تصویب‌نامه ۵۲۹۱۳،۷۶۴۰۳ هیأت دولت آمده است که یکی از تعهدات جمهوری اسلامی ایران در صحنه بین‌المللی، اجرای برنامه آموزش ۲۰۳۰ است که در نشست اینچئون کره جنوبی با حضور وزرای آموزش و پرورش و در اجلاس جهانی آموزش برای همه تصویب شده است. در برنامه ۲۰۳۰ یونسکو تأکید شده است برای به پایان رساندن دستور نامتمام آموزش برای همه در برنامه قبلی، در قالب هدف چهارم این سند و با شعار «سند دگرگون‌سازی جهان ما» دستور کار تا سال ۲۰۳۰ برای توسعه پایدار - تضمین آموزش با کیفیت برابر و فراگیر و ترویج فرصت‌های یادگیری مادام‌العمر برای همه و اهداف وابسته به آن صورت گیرد و طی ۱۵ سال به اهداف مورد نظر و رسیدن به سطح همسان و فراگیر آموزش و در نقاط مختلف جهان و با استفاده از یک مدل و الگوی واحد و نسخه پیچی نظام غربی در تعلیم و تربیت، به مطلوب خود برسد (الوانی، ۱۳۹۶: 92).

۵- اشکالات آموزشی سند ۲۰۳۰

این سند که در همان اجلاس اینچئون توسط کشورهای مختلف امضا شد. طبیعتاً کشور ما هم امضا کرده است؛ مثل خیلی از اسناد. یعنی ما اسناد بی‌شماری را امضا می‌کنیم، چون در جامعه جهانی مشارکت داریم. خیلی از این اسناد را هم

هشتمین کنفرانس الگوی اسلامی ایرانی پیشرفت؛ الگوی پیشرفت؛ پیشران ما، چالش‌ها و الزامات تحقق؛ بیست و دوم و بیست و سوم خردادماه ۱۳۹۸

قبول نداریم و می‌دانیم چه تبعاتی دارد، اما هر چقدر که علاقه‌مند به آرمان‌های انقلاب باشیم، کوشش می‌کنیم که تبعات آن کمتر باشد و تمامیت اراده ما برای اداره کشور مخدوش نشود. این سند طبیعتاً دارای اشکالات مختلفی است که در ذیل به ۲ مورد آن اشاره می‌کنیم (دهقان، ۱۳۹۵: 76).

۱-۵- اشکالات کلان در سند ۲۰۳۰

چند اشکال کلان در تأیید یا امضای سند ۲۰۳۰ وجود دارد که برخی از آنها درباره همه اسنادی که در سازمان ملل متحد و نهادهای وابسته به آن مفتوح می‌شوند، وجود دارد؛ اول این که این اسناد بر اساس پیشینه‌ای نوشته می‌شوند که ادبیات روشنی در آنها وجود دارد. برای مثال واژگان کلیدی در این اسناد به معانی معینی اشاره دارند و بسیار تفسیرپذیر هستند و عدم آگاهی یا غفلت از این پیشینه و ادبیات می‌تواند به مشکلاتی منجر شود. دوم این که به لحاظ همین مسائل شرط‌هایی که جمهوری اسلامی می‌گذارد، باید بسیار دقیق و حساب شده باشد؛ سوم این که اساساً این سند به خصوص درباره آموزش است و آموزش حساسترین فعالیتی است که در یک کشور صورت می‌گیرد. اصولاً با آموزش می‌توان همه تغییرهای دلخواه را به وجود آورد. برای همین است که مقام معظم رهبری (مدظله‌العالی) بارها فرمودند که آموزش و پرورش در ایران امری حاکمیتی است که حتی گسترش خصوصی سازی در آن به صلاح نیست (جزایری، ۱۳۹۵: ۱۱۶).

۲-۵- اشکالات محتوایی در سند ۲۰۳۰

چارچوب جامع آموزش جنسی است که به طور واضح می‌توان از آن دو تلقی داشت و بر اساس بافت، فرهنگ و وضعیت‌های اجتماعی به شکل‌های مختلف اجرا کرد. در کشورهای غربی که روابط آزاد میان دختران و پسران از سنین پایین وجود دارد و این امر به عنوان بخشی از تغییرات اجتناب‌ناپذیر پذیرفته شده، سقط جنین قانونی است، بیماری‌های مقاربتی و بیماری‌های خاص مانند ایدز فراوان است، ارزش‌های دینی بر قانونگذاری حاکم نیست و حکومت‌ها کاملاً سکولار هستند و ... مسأله‌های مهم آنان ایمن سازی روابط، جلوگیری از بارداری ناخواسته، پذیرش فرهنگ همجنس-گرایی، موجه دانستن همه تمایلات و آموزش برای خودداری از رفتارها پرخطر جنسی و ... است.

طبعاً وقتی آنها می‌گویند آموزش جنسی یعنی به همه این موارد و بسیار بیشتر از این که گفته شد، نیاز دارند و اگر نمایندگان ما

دریست این موارد را بپذیرند، همین مسئله برای ما به شدت دردسرساز خواهد شد (صولت، ۱۳۹۶: 94).

در عین حال، نکته مهم این است که ما نیز مسائلی داریم که برخی تهدیدهای مهمی هستند؛ مانند تغییر الگوی گسترش ایدز در کشور، پایین آمدن سن برقراری روابط ناسالم میان جوانان و نوجوانان و مسائلی از این دست که ما را از آموزش‌های لازم متناسب با فضای فرهنگی و قوانین اسلامی بی‌نیاز نمی‌کند. اتفاقاً در آموزه‌های اسلامی درباره

هشتمین کنفرانس الگوی اسلامی ایرانی پیشرفت؛ الگوی پیشرفت؛ پیشران ما، چالش‌ها و الزامات تحقق؛ بیست و دومین و سومین خردادماه ۱۳۹۸

آموزش‌هایی بر محور مسائل غریزی نکات مهمی داریم که همواره از آنها غفلت کرده‌ایم، اما الگوی حاکم بر این آموزش‌ها تاکید بر عفت و خویش‌ننداری، حیا و روابط کنترل شده در قالب ازدواج و ممنوعیت کشتن انسان و سقط جنین ... است؛ همه الگوهای بهداشتی و آموزشی که در آنها سن آموزش و مختصات محتوای آموزشی و آموزش‌گیران در این الگو قرار می‌گیرند (حسن پور، ۱۳۹۷: ۱۴۰).

۱-۲-۵- مبانی فکری خطرناک سند ۲۰۳۰ (برابری جنسیتی، حذف مفاهیم دینی و...)

بر اساس رهبران کشورهای عضو سازمان ملل، در سپتامبر ۲۰۱۵ در اجلاس عالی‌رتبه سازمان ملل تعهد کردند دستور کار جهانی توسعه پایدار ۲۰۳۰ را در سیاست‌گذاری‌های کلان خود در سطح ملی از اول ژانویه سال ۲۰۱۶ اجرایی کنند، براین اساس در بخش اهداف آموزشی موضوع آموزش و یادگیری مادام‌العمر باکیفیت، برابر و فراگیر برای همه با محوریت یونسکو تعیین شده که ایران نیز متعهد به اجرای آن است (حکاک، ۱۳۹۶: ۱۰۵).

مؤلفه‌های کلیدی در برنامه آموزش ۲۰۳۰ عبارتند از:

الف) برابری و فراگیر بودن، دسترسی برابر، عادلانه و باکیفیت، برابری جنسیتی، کیفیت آموزش و یادگیری مادام‌العمر

در چارچوب عمل ۲۰۳۰ به واژه‌هایی همچون **شهروند جهانی و برابری جنسیتی** اشاره شده است که این مباحث از سوی برخی صاحب‌نظران و کارشناسان به‌ویژه در شورای عالی انقلاب فرهنگی مورد نقد بوده و حتی برخی معتقدند که تصویب و اجرای این سند دگرگونی‌های بسیاری را در آموزش کشور ایجاد خواهد کرد که از جمله آن می‌توان به حذف کلیشه‌های جنسی و ارائه آموزش‌های جنسی به کودکان و حذف برخی مفاهیم قرآنی و ارزشی از کتاب‌های درسی به‌بهانه ترویج صلح و نبود خشونت اشاره کرد. حتی برخی معتقدند سند ۲۰۳۰ صریحاً می‌گوید هر نوع تربیت دینی خلاف حقوق بشر است (الوانی، ۱۳۹۶: ۵۲).

ب) آموزش روابط جنسی به کودکانی که هنوز به سن بلوغ نیز نرسیده‌اند

این آموزش فاجعه‌ای دیگر از این سند به اصطلاح علمی یونسکو می‌باشد. متأسفانه کتابهایی نیز در این زمینه چاپ شده ... فراموش نکنیم که این کتب قرار بوده برای بچه‌های خردسال آموزش داده شود. (آموزش روابط جنسی، تفاوت‌های بدن زن و مرد، طریقه تولید مثل. جالب تر اینکه در این سند به خانواده توجه خاصی شده ولی بر همین اساس خانواده ۳ نوع تعریف شده است: خانواده زن و مرد، خانواده مرد و زن و خانواده زن و زن (اوج فضاخت همجنس بازی) و دولت‌ها مکلف به حمایت از همه نوع خانواده‌ها بر اساس این سند هستند. سند ۲۰۳۰ یونسکو حاوی مطالبی خلاف

هشتمین کنفرانس الگوی اسلامی ایرانی پیشرفت؛ الگوی پیشرفت؛ پیشبران ما، چالش‌ها و الزامات تحقق؛ بیست و دوم و بیست و سوم خردادماه ۱۳۹۸

فرهنگ کشورمان است. این سند مطالبی را برای آموزش‌های جنسی به کودکان مطرح کرده است که برای کودکان مناسب نیست. این سند صراحتاً اظهار می‌دارد که باید به دانش‌آموزان آموزش جامع جنسی داد که این آموزش‌ها مبتنی بر خویشتن‌داری و رابطه جنسی قبل از دواج است که بر این اساس آموزش استفاده از لوازم پیشگیری به دانش‌آموزان داده می‌شود (راجی، ۱۳۹۶: ۹۷).

ج) اصلاح و بازبینی نظام آموزشی، محتوای کتب درسی و تربیت معلم

- تضمین بازبینی کتاب‌های درسی ...، همچنین آموزش معلمان و نظارت بر فعالیت‌های آنان توسط دولت‌ها، به نحوی که موارد یاد شده باید عاری از هرگونه کلیشه جنسیتی باشند و در ترویج تساوی جنسیتی، عدم تبعیض، حقوق بشر و آموزش بین فرهنگی مؤثر واقع شوند (خانلو، ۱۳۹۷: 54).

- از آنجاکه معلمان از پایه‌های اساسی تحقق و تضمین آموزش با کیفیت به شمار می‌آیند، لازم است برای توانمندسازی، استخدام نیروهای کافی، تأمین حقوق مناسب و مکفی، ارتقای مهارت‌های آنها و نیز حمایت از آنان در قالب نظام‌های آموزشی مؤثر، کارآمد و مجهز تلاش شود (حسن پور، ۱۳۹۷: 61).

- تدوین راهبردهای جنسیت‌محور برای جذب و جلب با انگیزه‌ترین افراد علاقه‌مند به حرفه معلمی و تضمین انتقال معلمان به مناطقی که به وجودشان نیاز بیشتری وجود دارد. لازمه این کار، سیاست‌گذاری و وضع قوانینی است که حرفه معلمی را برای نیروهای انسانی موجود و آینده جذاب می‌کند. این کار، از طریق بازبینی، واکاوی و بهینه‌سازی کیفیت آموزش معلمان میسر است (حکاک، ۱۳۹۶: 139).

- بازنگری مواد درسی، با هدف تضمین کیفیت و ارتباط آن با محتوا، مهارت‌ها، ظرفیت‌ها، ارزش‌ها، فرهنگ‌ها و جنسیت.

- سیاست‌گذاری‌ها باید در راستای دگرگون ساختن نظام‌های آموزشی انجام شوند.

- ارائه بورس در بین‌المللی‌سازی آموزش عالی و نظام‌های پژوهشی در کشورهای در حال توسعه، به منظور فراهم آمدن امکان ادامه تحصیل زنان و دختران در حوزه‌های علم، فناوری، مهندسی و ریاضیات لازم است که توجه ویژه‌ای در این زمینه به عمل آید.

- افزایش قابل توجه معلمان واجد شرایط، از جمله از طریق تقویت همکاری‌های بین‌المللی برای تربیت معلم در کشورهای در حال توسعه.

منتقدان سند ۲۰۳۰ بر این باورند که امضای این سند، به مثابه «برجام فرهنگی» است و پیامدهای خسارت‌باری برای نظام جمهوری اسلامی ایران دارد. با نگاهی منصفانه، به نظر می‌رسد، پذیرش این سند و میثاق بین‌المللی، پیامدهایی به دنبال دارد که با مبانی فکری نظام اسلامی و آموزه‌های دینی به شدت در تضاد و تعارض می‌باشد (انصاری، ۱۳۹۷: 116).

۲-۲-۵- پذیرش سلطه فرهنگی غرب با پذیرش سند ۲۰۳۰

هشتمین کنفرانس الگوی اسلامی ایرانی پیشرفت؛ الگوی پیشرفت؛ پیشران ما، چالش‌ها و الزامات تحقق؛ بیست و دوم و بیست و سوم خردادماه ۱۳۹۸

پذیرش سند ۲۰۳۰ یونسکو، مستلزم دور شدن از آموزه‌های اسلامی، معارف قرآنی و بسیاری از ارزش‌های اسلامی است؛ چرا که روح حاکم بر سند ۲۰۳۰، جهانی‌سازی فرهنگ غرب و توسعه سلطه فرهنگی غرب بر کشورها است. طبق این سند، یونسکو به‌عنوان مرکزی ذی‌صلاح برای تدوین و اجرای برنامه جهانی آموزش، در تحقق توسعه پایدار جهانی پذیرفته شده است. به گونه‌ای که این سند جهانی، تعهدات و الزاماتی را برای کشورهایی که آن را بپذیرند، به دنبال خواهد داشت و عدم پایبندی به آنها، پیامدهای ناگواری به دنبال دارد. افزون بر این، آموزش شهروندی جهانی، مستلزم گذر از بسیاری از ارزش‌های اسلامی و اخلاقی در سطح خانواده، مدرسه و جامعه و پذیرش حاکمیت فرهنگ لیبرالی غرب است. هدف سند ۲۰۳۰، که به صراحت در متن آن آمده است، جهانی‌سازی فرهنگ غربی، و دگرگون‌سازی جامعه بشری بر اساس فرهنگ اومانیستی غربی است (مقصودلو، ۱۳۹۶: ۸۷).

سند ۲۰۳۰ با استفاده از عناوینی مانند «ترویج شیوه‌های زندگی پایدار»، «تساوی جنسیتی»، «ترویج فرهنگ صلح و نبود خشونت»، «شهروندی جهانی»، «احترام به تنوع فرهنگی» و «همکاری‌های بین‌المللی برای تربیت معلم» در کشورهای در حال توسعه، در پی رواج فرهنگ و سبک زندگی غربی و کم‌رنگ نمودن دین در مدارس است. این هدف با شیوه تغییر محتوای کتب آموزشی مدارس و آموزش معلمان زیر نظر سازمان غربی یونسکو اجرا می‌شود. در حالی که منطق قرآن، سلطه بیگانگان بر مسلمین مردود است. افزون بر اینکه، آیات قرآنی مسلمانان را از دوستی با کفار نهی کرده است. برخی آیات در این باب، عبارتند از:

«هُوَ الَّذِي أَرْسَلَ رَسُولَهُ بِالْهُدَىٰ وَ دِينَ الْحَقِّ لِيُظْهِرَهُ عَلَى الدِّينِ كُلِّهِ وَ لَوْ كَرِهَ الْمُشْرِكُونَ؟»؛ او کسی است که پیامبرش را با هدایت و دین درست فرستاد تا آن را بر هر چه دین است پیروز گرداند، هر چند مشرکان خوش نداشته باشند (توبه: ۳۳) و (حلبی، ۱۳۸۷: ۲۴)

۳-۲-۵- حذف بسیاری از ارزش‌های دینی، فرهنگی و ملی از متون آموزشی

تأکید بسیاری از بندهای این سند، از جمله پذیرش «برابری»، «تفکیک» و «آموزش» جنسی، مستلزم حذف بسیاری از قوانین اسلامی از متون درسی نظام آموزشی و گنجاندن آموزش‌های جنسی غربی است. فرهنگ جنسیتی غرب و شیوه‌های آموزش جنسی غربی، مغایر با ارزش‌های اسلامی است. برای نمونه، مراد از «کودک» در اسناد، میثاق و کنوانسیون‌های بین‌المللی، نه کودک ۵، ۶ ساله در منابع و آموزه‌های دینی، بلکه افراد زیر ۱۸ سال می‌باشد. این اختلاف برداشت، ما را موظف می‌کند که اختلاط دختر و پسر را در همه سطوح آموزشی بپذیریم. افزون بر این، پذیرش همجنس‌گرایی، برابری جنسیتی در همه عرصه‌ها، و حتی آموزش جنسی را در نظام آموزش رسمی پذیرا باشیم (اسماعیلی، ۱۳۹۶: ۹).

هشتمین کنفرانس الگوی اسلامی ایرانی پیشرفت؛ الگوی پیشرفت؛ پیشران ما، چالش‌ها و الزامات تحقق؛ بیست و دوم و بیست و سوم خردادماه ۱۳۹۸

۳-۵- اشکال قانونی و مصوباتی

این سند بی سر و صدا در کشورمان در دولت یازدهم به تصویب رسیده و اهداف دستور کار مبانی توسعه پایدار ۲۰۳۰ که ۱۷ هدف اصلی و ۱۶۹ هدف فرعی دارد را جهت اقدام عملی همه کشورها برای تحقق حکومت یک پارچه در سازمان ملل ارائه داده و ایران و کشورهای امضا کننده را ملزم به رعایت سرفصلها به ویژه در موارد آموزشی می‌کند (صفری، ۱۳۹۵: ۷۲).

در تصویب‌نامه هیئت وزیران ذکر شده است که این سند مستند به اصل ۱۳۸ قانون اساسی است حال آن که در سه بخش با این اصل منافات دارد: سطح این سند بسیار وسیع‌تر از موارد مذکور در اصل ۱۳۸ قانون اساسی است. اصل ۱۳۸ قانون اساسی جمهوری اسلامی اعلام می‌کند که مصوبات هیئت وزیران نباید با متن و روح قوانین مخالف باشد. اصل ۱۳۸ قانون اساسی اعلام می‌کند تصویب‌نامه‌های هیئت وزیران باید به اطلاع رئیس مجلس برسد، حال آنکه این مسئله به اطلاع رئیس مجلس شورای اسلامی نرسیده است (میرباقری، ۱۳۹۶: ۱۷۰).

۴-۵- اشکال نظارتی

این سند در حالی بود که طبق گفته کبکانیان از اعضای شورای عالی انقلاب فرهنگی اصل موضوع این است که مرجع عالی رسیدگی و پیگیری مسائل مربوط به راهبردها و سیاست‌های آموزش عالی، شورای عالی انقلاب فرهنگی است و بر اساس قانون اساسی نیز بند مشخصی وجود دارد که هرگونه تعهد بین‌المللی حتما باید از طریق مجلس شورای اسلامی پیش برود، بنابراین حداقل یکی از دو مرجع شورای عالی انقلاب فرهنگی که از سوی مقام معظم رهبری به عنوان مسئول حوزه آموزش عالی مطرح شده و مجلس که از سوی قانون اساسی مرجع این موضوع است باید بر مسائل مربوط به آموزش عالی نظارت کند (روشنی، ۱۳۹۷: ۱۱۴).

۶- تعارضات سند آموزش ۲۰۳۰ یونسکو با آموزش و پرورش ایران

مؤلفه‌های کلیدی در برنامه آموزش ۲۰۳۰ عبارتند از: برابری و فراگیر بودن، دسترسی برابر، عادلانه و باکیفیت، برابری جنسیتی، کیفیت آموزش و یادگیری مادام‌العمر. در چارچوب عمل ۲۰۳۰ در رابطه با برابری جنسیتی آمده است، ما اهمیت برابری جنسیتی در دستیابی به حق آموزش برای همه را به رسمیت می‌شناسیم و به همین دلیل تعهد خود را به حمایت از سیاست‌ها، برنامه‌ریزی و محیط‌های آموزشی حساس به جنسیت، جریان‌سازی مسائل مربوط به جنسیت در برنامه درسی آموزش معلمان و از بین بردن تبعیض و خشونت جنسیت محور در مدارس را اعلام می‌کنیم (میرلوحی، ۱۳۹۷: ۹۶).

همچنین در برنامه ۲۰۳۰ در رابطه با آموزش شهروندی برای توسعه پایدار به این مباحث اشاره شده است: تضمین اینکه همه یادگیرندگان، دانش و مهارت‌های مورد نیاز برای توسعه پایدار را تا سال ۲۰۳۰ کسب کنند. در دنیای معاصر

هشتمین کنفرانس الگوی اسلامی ایرانی پیشرفت؛ الگوی پیشرفت؛ پیشران ما، چالش‌ها و الزامات تحقق؛ بیست و دوم و بیست و سوم خردادماه ۱۳۹۸

که با چالش‌های حل‌نشده در زمینه‌های گوناگون اجتماعی، سیاسی، اقتصادی و زیست‌محیطی مواجه است، آموزش باید به استقرار صلح و شکل‌گیری جوامع پایدار کمک کند، بر این اساس، محتوای آموزش باید سبک‌های زندگی پایدار، حقوق بشر، برابری فرصت‌های اجتماعی برای زنان و مردان، ترویج فرهنگ صلح و عدم خشونت، شهروندی جهانی و احترام به تنوع فرهنگی و مشارکت فرهنگ‌ها در تحقق توسعه پایدار را ترویج بخشد. در حالی که طی سال‌های اخیر بسیاری از نظام‌های آموزشی بازنگری‌هایی را انجام داده‌اند ولی داده‌ها نشان می‌دهد تاکنون فقط ۵۰ درصد از کشورهای عضو یونسکو، آموزش توسعه پایدار را در سیاست‌های آموزشی خود ادغام کرده‌اند. مباحث مربوط به برابری جنسیتی، تربیت شهروند جهانی و ترویج توسعه پایدار در سند آموزش ۲۰۳۰ جزو مباحثی هستند که با اما و اگرها و نگرانی‌های بسیاری همراه شده‌اند به گونه‌ای که برخی کارشناسان بر این باورند «این سند تضادهای بسیاری با اسناد بالادستی کشور دارد و این در حالی است که در دولت، اجرایی شدن آن تصویب شده و الزام‌آور است. هدف این سند تقویت و شکل‌دهی ذهن کودکان و نوجوانان ما به سمتی است که نظام جهانی و امپریالیسم جهانی خواهان آن هستند» (فولادی، ۱۳۹۶: 170).

۷- ایراد اساسی سند ۲۰۳۰

سند آموزش ۲۰۳۰ که از سوی یونسکو به عنوان سند راهبردی آموزش در سطوح مختلف به کشورها از جمله کشورمان ارایه شده است، نسخه شفابخش و قابل اعتمادی برای ارتقای کیفیت آموزش و پرورش ما نیست. نظام سلطه جهانی از سال‌های ۱۹۸۰ به بعد یک موج جهانی‌سازی و همگرایی همه جانبه کشورها با نظام لیبرالی غربی را آغاز کرد. از لوازم و ملزومات اجرای این جهانی‌سازی هدفمند، یکسان‌سازی‌هایی در حوزه‌های گوناگون مانند مسائل اقتصادی، فرهنگی و اجتماعی است (امینی، ۱۳۹۶: 109).

در این میان موضوع فرهنگ و استفاده از ابزارهای فرهنگی در جهت استعمار دولت‌ها از جمله اقدامات کلیدی و شاخص این نظام است و دست اندازی به نظام‌های آموزشی و تربیتی کشورهای مختلف از اهداف راهبردی نظام سلطه است. در این مسیر با در نظر گرفتن عقاید و فرهنگ‌های دولت‌های مختلف، نسبت به دگرگون‌سازی هویتی در میان قشر نوجوان و جوان و دستیابی آسان به خواسته‌ها و تمنیات خود در راه زیر سیطره قرار دادن کشورها و انقیاد آنان، اقدام می‌شود (نوری زاده، ۱۳۹۶: 158).

سازمان علمی و فرهنگی ملل متحد (یونسکو)، مهم‌ترین مرجع اجرای طرح‌های علمی و فرهنگی در دنیاست. این سازمان از سال ۲۰۰۰ میلادی تاکنون یعنی از زمان تعیین ۶ هدف آموزش برای همه و اهداف توسعه هزاره، سعی در تغییر کارکردهای آموزشی و تربیتی در دنیا داشته است تا به نوعی زمینه‌ساز تغییر و تحول نظام‌های آموزشی در کشورهای مختلف باشد. اگرچه جهان در طول این سال‌ها در زمینه آموزش پیشرفت قابل ملاحظه‌ای داشته است، اما دسترسی به

هشتمین کنفرانس الگوی اسلامی ایرانی پیشرفت؛ الگوی پیشرفت؛ پیشران ما، چالش‌ها و الزامات تحقق؛ بیست و دوم و بیست و سوم خردادماه ۱۳۹۸

شاخص‌های مدنظر یونسکو در خصوص آموزش یکسان و رسیدن به اهداف پیش‌بینی شده تا مهلت مقرر یعنی تا ۲۰۱۵ محقق نشد (دهقان، ۱۳۹۵: 163).

۸- دلایل مخالفت با سند ۲۰۳۰ و برخی اهداف انحرافی آن

- ۱) تخریب فرهنگ اسلامی در پرتو معیارهای بین‌المللی غربی .
- ۲) تساوی جنسیتی و حذف موانع جنسیتی .
- ۳) آموزش حقوق بشر غربی .
- ۴) آموزش شهروندی جهانی، بر اساس هنجارهای غربی .
- ۵) حذف فرهنگ ایثار و شهادت به بهانه «دور نگه داشتن مدارس از خشونت» .
- ۶) تغییر سبک زندگی اسلامی- ایرانی به سمت زندگی و مدل غربی، خلاف فرهنگ متداول کشور و در قالب جهانی سازی و حرکت به سمت توسعه و پیشرفت .
- ۷) قبح زدایی و عادی جلوه دادن روابط دختر و پسر و به تبع آن زن و مرد، بدون در نظر گرفتن اصول اخلاقی و دینی .
- ۸) برابری زن و مرد در آموزش: علی‌رغم اینکه این مسئله در فرهنگ و اسناد و برنامه‌های آموزشی ایران وجود دارد، اما در سند ۲۰۳۰ به مواردی مانند تغییر کتب درسی با حذف نقش‌های مادری، همسری و مشابه نشان دادن زن و مرد در تمام عرصه‌ها اشاره شده است.
- ۹) نفوذ افکار و جریان‌های غیر دینی: از موارد دیگر مورد انتقاد در سند غیر اسلامی و غیر دینی شدن آموزش در ایران است و صریحاً در کتابچه‌های راهنمایی یونسکو با عنوان «آموزش همگانی جهانی» بیان شده است و در واقع در چارچوب فرهنگ غربی مبانی مطلوب اسلامی و ارزشی در کتب و آموزه‌های آموزشی نباید بگنجد.
- ۱۰) نظارت و دخالت دول خارجی: منتقدان سند می‌گویند نظارت بر انجام سند را مستشاران خارجی بر آموزش و پرورش تعبیر می‌کنند (میرلوحی، ۱۳۹۷: 186) .

نکته بسیار مهم این است که در سند ۲۰۳۰ رسیدن به برابری جنسیتی و آزادی جنسی مدنظر است؛ در حالی که سیاست‌ها و برنامه‌ها و قوانین اسلامی کشور این نیست و در دستورات اسلامی بر عدالت جنسیتی تأکید شده است نه برابری جنسیتی؛ ضمن اینکه باید از تعجیل و شتاب زدگی متولیان تعلیم و تربیت در امضای این سند گلایه‌مندی وجود دارد، چرا که در اصل ۷۷ قانون اساسی آمده است: «عهدنامه‌ها، مقاوله‌نامه‌ها، قراردادها و موافقت‌نامه‌های بین‌المللی باید به تصویب مجلس برسد، حال سؤال این است که آیا این برنامه در مجرای قانونی مجلس قرار گرفته است؟» (هدایت، ۱۳۹۶: 96).

۹- مخالفت مقام معظم رهبری با اصل موضوع

هشتمین کنگراس الگوی اسلامی ایرانی پیشرفت؛ الگوی پیشرفت؛ پیشران ما، چالش‌ها و الزامات تحقق؛ بیست و دوم و بیست و سوم خردادماه ۱۳۹۸

رونمایی و امضای سند ۲۰۳۰ یکی از اتفاقات تعجب‌برانگیز مهم حوزه فرهنگی و آموزشی کارنامه دولت در سال ۹۵ بود؛ چرا که این سند با جنبه بین‌المللی بدون هیچ اطلاع‌رسانی قبلی و بدون حضور اعضای شورای عالی انقلاب فرهنگی و در غیاب رسانه‌ها رونمایی شد. اتفاقی که با اعتراض شدید مقام معظم رهبری جنبه علنی پیدا کرد و نتوانست به همین صورت ادامه پیدا کند (اسماعیلی، ۱۳۹۶: ۱۱۲).

اصلی‌ترین سوالی که مقام معظم رهبری مطرح فرمودند، در ارتباط با این سند که بنابر اخبار برخی رسانه‌ها قرار بوده در این فرصت باقیمانده از دولت یازدهم به صورت مخفیانه پذیرفته شود؛ آن است که با توجه به آنچه در اسناد بالادستی نظام در ارتباط با دیدگاه‌های اسلامی و مصالح ملی تدوین شده از قبیل: ذکر نکردن مفاهیمی، چون اعتقاد به خدا، وحی، معاد، نبوت و امامت، رهبری نظام اسلامی و ولایت فقیه، آزادی توأم با مسئولیت در برابر خدا، ارزش‌های انقلاب، حمایت از مستضعفان جهان، مبارزه با استکبار، مصادیق تقوای الهی، جهاد، امر به معروف و نهی از منکر، تولی و تبری، عفت، شجاعت، همه مباحثی که به حفظ عزت و اقتدار نظام اسلامی مربوط است، انسجام ملی، بیان تکالیف دینی، توجه به تمدن اسلامی - ایرانی، آرمانی بودن جامعه عدل مهدوی، خدامحوری نه انسان‌محوری، اهمیت پاکدامنی و ازدواج، استحکام خانواده، ارزش‌ها، نقش‌ها و مسئولیت‌های جنسیتی (دختران - پسران)، عدالت، قناعت و انضباط مالی و پرهیز از اسراف، معاش حلال، توجه به طبیعت به عنوان امانت الهی، مرزهای حلال و حرام در رفتارها، بزرگداشت ایام‌الله، تعظیم مجالس و اماکن مذهبی، انس با دعا و توسل و آموزش قرآن چگونه می‌تواند در سندی که مبنای تفکر آن لیبرالیستی و در تضاد با تفکر اسلامی است، آورده شده باشد؟ (صفری، ۱۳۹۵: ۱۳۷).

۹-۱ - هشدار مقام معظم رهبری در دیدار با مسئولین مدارس

در این میان اگر به بیانات مهم رهبر معظم انقلاب در دیدار با معلمان در هفته معلم امسال نگاهی بیندازیم به خوبی به غفلت مسئولان امر تعلیم و تربیت کشورمان پی می‌بریم، آنجا که ایشان ضمن انتقاد صریح از پذیرش این سند و اجرایی نشدن سند تحول بنیادین آموزش و پرورش، فرمودند: چرا با گذشت چندین سال از ابلاغ این سند تا به حال عملیاتی نشده است؟ تا چه زمانی باید منتظر آماده شدن نظام نامه‌های سند تحول بود؟

ایشان افزودند: من به‌طور جدی از وزیر محترم و مسئولان می‌خواهم که موضوع اجرایی شدن سند تحول را پیگیری کنند، زیرا آموزش و پرورش نیازمند تحول عمقی و بدور از تغییرات ظاهری است. رهبر انقلاب اسلامی همچنین به موضوع پذیرش سند ۲۰۳۰ سازمان ملل و یونسکو از جانب دولت اشاره کردند و با انتقاد شدید از این موضوع گفتند: این سند و امثال آن، مواردی نیستند که جمهوری اسلامی ایران تسلیم آنها شود و امضای این سند و اجرای بی‌سر و صدای آن قطعاً مجاز نیست و به دستگاه‌های مسئول نیز اعلام شده است. حضرت آیت‌الله خامنه‌ای تأکید کردند: به چه مناسبت یک مجموعه به اصطلاح بین‌المللی که تحت نفوذ قدرت‌های بزرگ نیز قرار دارد، به خود حق می‌دهد که برای ملت‌هایی با تاریخ و فرهنگ و تمدن گوناگون، تکلیف معین کند (نوری زاده، ۱۳۹۷: ۱۵).

هشتمین کنفرانس الگوی اسلامی ایرانی پیشرفت؛ الگوی پیشرفت؛ پیشران ما، چالش‌ها و الزامات تحقق؛ بیست و دومین و سومین خردادماه ۱۳۹۸

ایشان با تأکید بر اینکه اصل این کار غلط است، خاطرنشان کردند: اگر چنانچه با اصل کار نمی‌توانید مخالفت کنید، صراحتاً اعلام کنید که جمهوری اسلامی ایران در زمینه آموزش و پرورش، دارای اسناد بالادستی است و احتیاجی به این سند ندارد. رهبر انقلاب اسلامی با گلایه از شورای عالی انقلاب فرهنگی گفتند: این شورا باید مراقبت می‌کرد و نباید اجازه می‌داد که کار تا جایی پیش برود که اکنون ما مجبور به جلوگیری از آن شویم. حضرت آیت الله خامنه‌ای تأکید کردند: اینجا جمهوری اسلامی ایران است و در این کشور مبنا اسلام و قرآن است. اینجا جایی نیست که سبک زندگی معیوب و ویرانگر و فاسد غربی بتواند اعمال نفوذ کند. در نظام جمهوری اسلامی پذیرش چنین سندی، معنا ندارد (فولادی، ۱۳۹۶: 211).

۲-۹- مقام معظم رهبری نگاه استراتژیک بر مسائل تأثیرگذار جامعه دارند

سند ۲۰۳۰ چون سند مربوط به آموزش و پرورش است بسیار برای ما مهم است، این که رهبر معظم انقلاب روی این مسئله با تمام حساسیت‌هایش تأکید کردند، آن هم در هفته معلم، نشان‌دهنده‌ی نگاه استراتژیک ایشان به مسئله‌های به شدت تأثیرگذار است. چون آموزش و پرورش ما همه چیز ما است و ما اگر به خیلی چیزها نرسیدیم، برای این است که در آموزش و پرورش متمرکز نشدیم مقام معظم رهبری (مدظله العالی) فرمودند که مسئله آموزش و پرورش مسئله حاکمیتی است (صولت، ۱۳۹۶: 261).

در این مباحث، همه ما نگرانی‌های ما از یک جنس است، یعنی همه ما در سنگر انقلاب اسلامی هستیم. همه ما در سنگر دفاع از آرمان‌های شهدا هستیم. اما اینها باید به صورت منطقی و با ابزار خودش و با حضور افراد باسواد صورت گیرد. یک چیزی ننویسیم که بعد بگویند نه، ما کجا در سند این را نوشتیم؟ (حکاک، ۱۳۹۶: 152).

۱۰- پیامدهای اجرای سند ۲۰۳۰ در آموزش و پرورش کشور

آنچه از محتوا و نیت طراحان سند آموزش ۲۰۳۰ به خوبی قابل برداشت است، این موضوع است که نظام لیبرال غربی به شکل کاملاً حساب شده و زیرکانه‌ای سعی در اجرای پروژه نفوذ در ممالک مختلف، خاصه نظام‌های آموزشی و تربیتی اسلامی دارد تا به بهانه یکسان‌سازی فرهنگی و رفع تبعیض‌های جنسی، استعماری نو ایجاد کرده و کشورها را به سلطه در آورد. باید بدانیم در دوره‌ای هستیم که دیگر جنگ میان کشورها از حالت فیزیکی و گرم، به میدان تقابل فرهنگی مبدل شده است و نظام سلطه جهانی استحاله فرهنگی از درون و تغییر باورهای اعتقادی با استفاده از بعضی مهره‌های همسو با تفکران مادی‌گرایانه و به اصطلاح آن طرف آبی و فریب خورده داخلی را مطمح نظر و وجهه همت خود قرار داده است، تا به بهانه و سودای جهانی سازی، خواسته‌ها و اغراض سلطه طلبانه خود را محقق سازد (علاسوند، ۱۳۹۶: 96).

هشتمین کنفرانس الگوی اسلامی ایرانی پیشرفت؛ الگوی پیشرفت؛ پیشران ما، چالش‌ها و الزامات تحقق؛ بیست و دومین و بیست و سومین خردادماه ۱۳۹۸

البته در این میان نمی‌توان از کنار وادادگی فرهنگی جماعتی از متولیان تعلیم و تربیت این سرزمین به سادگی گذشت؛ آنهایی که به بهانه توسعه و پیشرفت نظام آموزشی و بی توجه به آموزه‌ها و اقتضائات فرهنگی و دینی و آرمان‌های مقدس این نظام که در راه اعتلای آن، صدها هزار جان مقدس تقدیم شده است، به دیوار لرزان و پناهگاه غیر مطمئن نظریه پردازان تعلیم و تربیت غربی پناه برده‌اند و گویی شفای نظام بیمار آموزشی کشور را در نسخه‌های اشتباه طبیبان غربی دنبال می‌کنند. این درحالی است که همگان به ویژه متولیان امر تعلیم و تربیت می‌دانند که نظام آموزشی ما نسخه شفافبخش و درمانگر مطلوبی به نام سند تحول بنیادین را همراه خود دارد که حاصل سال‌ها پژوهش و مطالعه اهالی و متخصصان تعلیم تربیت است؛ البته قصدمان تطهیر و تأیید همه شئون و مراتب این سند از هرگونه خطا و اشتباهی نیست، اما همواره تأکید داریم که مسئولان مرتبط با امر آموزش و پرورش به جای توجه بی حد و اندازه، تأکید و تصریح فراوان بر اجرای سند ۲۰۳۰، کمی وقت و انرژی خود را بر اجرای صحیح و همراه با دقت همه ارکان سند تحول آموزش و پرورش بگذارند و این سند آموزشی که متناسب با فضای فرهنگی و تربیتی کشورمان تهیه و تنظیم شده است را به اجرا در آورند (فولادی، ۱۳۹۶: ۱۳۷).

نتیجه گیری

سند آموزشی ۲۰۳۰، توسط کمیسیون ملی یونسکو تدوین و در کشورهای مختلف از جمله ایران بومی‌سازی شده است. سند بومی‌سازی شده در ایران، به‌عنوان «سند ملی آموزش» مطرح است. این سند با مشارکت سازمان یونسکو و توسط کارگروه ملی آموزش ۲۰۳۰، تهیه، و توسط دولت تصویب و جهت اجرا ابلاغ گردید. درحالی‌که در سال ۱۳۹۰، تدوین سیاست‌های کلان آموزشی در ایران تحت عنوان «مبانی نظری تحول بنیادین در نظام تعلیم و تربیت رسمی عمومی جمهوری اسلامی ایران»، توسط شورای عالی انقلاب فرهنگی، تدوین و توسط رهبر فرزانه انقلاب به‌عنوان اسناد بالادستی نظام آموزشی، در نظام جمهوری اسلامی ایران ابلاغ گردید.

با مقایسه این دو سند و نیز مراجعه به آموزه‌های دینی و معارف ناب اهل‌بیت، پذیرش سند ۲۰۳۰ یونسکو، دارای پیامدهای زیر است: پذیرش سند ۲۰۳۰، به‌عنوان میثاق بین‌المللی و سند بالادستی، پذیرش عملی سلطه فرهنگی غرب، متعهد شدن به حقوق بین‌الملل بشر، پذیرش برابری جنسیتی و حذف موانع آموزش جامع جنسیتی، حذف بسیاری از ارزش‌های دینی، فرهنگی و ملی از متون آموزشی، پذیرش رسمی نفوذ غرب در ارکان نظام اسلامی. در بررسی چالش‌های موجود نیز عمده‌تأ می‌توان به چالش این سند با مبانی اندیشه اسلامی، چالش‌های حقوقی و امنیتی و چالش با فلسفه ارسال رسل و تشکیل حکومت دینی و... اشاره کرد. در مجموع از اسناد و میثاق‌های بین‌المللی به دست می‌آید که مفاد این اسناد مطابق با فرهنگ و مانی اندیشه‌ای سکولاری تدوین و به دنبال جهانی‌سازی فرهنگ سکولاری غربی هستند. اصولاً، پذیرش این‌گونه اسناد، با هیچ منطق دینی مقبول نیست. لازمه حدافلی پذیرش این‌گونه اسناد بین‌المللی،

هشتمین کنفرانس الگوی اسلامی ایرانی پیشرفت؛ الگوی پیشرفت؛ پیشران ما، چالش‌ها و الزامات تحقق؛ بیست و دوم و بیست و سوم خردادماه ۱۳۹۸

پذیرش مشروعیت نهادهای بین‌المللی در تدوین اصول و سیاست‌های کلان برای نظام اسلامی بر اساس مبانی سکولاری آنهاست.

آنچه از محتوا و نیت طراحان سند آموزش ۲۰۳۰ به خوبی قابل برداشت است، این موضوع است که نظام لیبرال غربی به شکل کاملاً حساب شده و زیرکانه‌ای سعی در اجرای پروژه نفوذ در ممالک مختلف، خاصه نظام‌های آموزشی و تربیتی اسلامی دارد تا به بهانه یکسان‌سازی فرهنگی و رفع تبعیض‌های جنسی، استعماری نو ایجاد کرده و کشورها را به سلطه در آورد. باید بدانیم در دوره‌ای هستیم که دیگر جنگ میان کشورها از حالت فیزیکی و گرم، به میدان تقابل فرهنگی مبدل شده است و نظام سلطه جهانی استحاله فرهنگی از درون و تغییر باورهای اعتقادی با استفاده از بعضی مهره‌های همسو با تفکران مادی گرایانه و به اصطلاح آن طرف آبی و فریب خورده داخلی را مطمح نظر و وجهه همت خود قرار داده است، تا به بهانه و سودای جهانی سازی، خواسته‌ها و اغراض سلطه طلبانه خود را محقق سازد.

لیبرال آموزشی می‌گوید متون دینی مخل خلاقیت است و باید از مدارس حذف شود، لیبرالیسم کلاسیک و نئولیبرال اعلام کرد که ما به دین کاری نداریم و خودمان با عقل خودمان می‌سنجیم. اخلاق و حیا مسخره می‌شود و دست معلم، پدر و مادر با عنوان آزادی لیبرال از کودک برداشته می‌شود، حق همجنس‌بازی را جزو اصول حقوق بشر قرار می‌دهند.

البته در این میان نمی‌توان از کنار وادادگی فرهنگی جماعتی از متولیان تعلیم و تربیت این سرزمین به سادگی گذشت؛ آنهایی که به بهانه توسعه و پیشرفت نظام آموزشی و بی توجه به آموزه‌ها و اقتضائات فرهنگی و دینی و آرمان‌های مقدس این نظام که در راه اعتلای آن، صدها هزار جان مقدس تقدیم شده است، به دیوار لرزان و پناهگاه غیر مطمئن نظریه پردازان تعلیم و تربیت غربی پناه برده‌اند و گویی شفای نظام بیمار آموزشی کشور را در نسخه‌های اشتباه طبیبان غربی دنبال می‌کنند. این درحالی است که همگان به ویژه متولیان امر تعلیم و تربیت می‌دانند که نظام آموزشی ما نسخه شفافبخش و درمانگر مطلوبی به نام سند تحول بنیادین را همراه خود دارد که حاصل سال‌ها پژوهش و مطالعه اهالی و متخصصان تعلیم تربیت است؛ البته قصدمان تطهیر و تأیید همه شئون و مراتب این سند از هرگونه خطا و اشتباهی نیست، اما همواره تأکید داریم که مسئولان مرتبط با امر آموزش و پرورش به جای توجه بی حد و اندازه، تأکید و تصریح فراوان بر اجرای سند ۲۰۳۰، کمی وقت و انرژی خود را بر اجرای صحیح و همراه با دقت همه ارکان سند تحول آموزش و پرورش بگذارند و این سند آموزشی که متناسب با فضای فرهنگی و تربیتی کشورمان تهیه و تنظیم شده است را به اجرا در آورند.

منابع

الف - کتب

۱. آیات قرآن کریم

هشتمین کنفرانس الگوی اسلامی ایرانی پیشرفت؛ الگوی پیشرفت؛ پیشران ما، چالش‌ها و الزامات تحقق؛ بیست و دوم و بیست و سوم خردادماه ۱۳۹۸

۲. جفری، ساکس (۱۳۸۴)، پروژه هزاره ملل متحد، سرمایه‌گذاری در توسعه، برنامه‌ای عملی برای دستیابی به اهداف توسعه هزاره، گروه مترجمین، تهران: انتشارات برگ زیتون.
۳. حلبی، علی اصغر (۱۳۸۷)، تاریخ اندیشه‌های سیاسی در ایران و اسلام، تهران: اساطیر.
۴. خرسندی، علی (۱۳۹۷)، انتقاد منصفانه بر سند ۲۰۳۰، تهران، انتشارات: کاج.
۵. راجی، سید محمدحسین (۱۳۹۷)، نقد علمی بر سند ۲۰۳۰، مشهد، انتشارات: کتابستان ماجد.
۶. علی بابائی، غلامرضا (۱۳۸۹)، فرهنگ اصطلاحات روابط بین‌الملل، تهران، نشر سفی.
۷. گروه محققین دانشگاه تهران (۱۳۹۵)، کمیسیون ملی یونسکو، چارچوب عمل ملی آموزش ۲۰۳۰ جمهوری اسلامی ایران، آموزش ۲۰۳۰، به سوی آموزش و یادگیری مادام‌العمر با کیفیت، برابر و فراگیر برای همه.
۸. میرباقری، سیدمحمد مهدی (۱۳۹۶)، کاپیتولاسیون فرهنگی، تهران، نشر پیام.

ب- فصلنامه ها و مجلات

- ۱- اسماعیلی، حمیدرضا، (۱۳۹۶)، "تاثیر الگوی اسلامی"، ماهنامه نخل، سال دوم، آبان.
- ۲- امینی، محمد علی (۱۳۹۶)، مقایسه مدیریت آموزشی، ماهنامه محک، شماره ۵/۱۱، زمستان.
- ۳- الوانی، سیدمهدی (۱۳۹۶)، "طراحی و تبیین ساختار سازمانی پویا و خلاق در آموزش و پرورش"، فصلنامه تعلیم و تربیت، دوره ۳۳، شماره ۱۳۲.
- ۴- انصاری، کاوه، (۱۳۹۷)، "امنیت دانش آموزان در مدرسه"، فصلنامه آشنا، شماره ۵ و ۶.
- ۵- جزایری، عبدالحسین، (۱۳۹۵)، "سند ۲۰۳۰ و سیاست های جمهوری اسلامی ایران"، ماهنامه رافته، شماره ۱۶، زمستان.
- ۶- حسن پور، زهرا، (۱۳۹۷)، "اتحاد اسلامی"، فصلنامه راقه، شماره ۲۳، تابستان.
- ۷- حکاک، امیر عماد (۱۳۹۶)، "نوآوری آموزشی"، ماهنامه کوشش، شماره ۱۱۵.
- ۸- خانلو، شهناز (۱۳۹۷)، "پذیرش سند ۲۰۳۰"، فصلنامه تعلیم و تربیت، دوره ۲۸، شماره ۱/۱۷، بهار.
- ۹- دهقان، سهیل، (۱۳۹۵)، "چالش های سند ۲۰۳۰"، فصلنامه سبز، سال نهم، شماره ۳۳ و ۳۴، زمستان.
- ۱۰- روشنی، محسن (۱۳۹۷)، "الگوی محکم اسلامی"، مجله کنکاش، شماره ۶۲، بهار.
- ۱۱- صفری، سیدمجتبی (۱۳۹۵)، "حمایت یا خیانت"، ماهنامه افق، شماره ۲/۳۶، زمستان.
- ۱۲- صولت، مریم (۱۳۹۶)، زنان ابزار شده، ماهنامه ظهور، شماره ۸۲.
- ۱۳- غلاسوند، فریبا (۱۳۹۶) "آسیب شناسی جریان های آموزشی"، فصلنامه راهبرد، شماره ۱۷، پاییز.
- ۱۴- فولادی، مجیدرضا (۱۳۹۶)، بررسی انتقادی سند توسعه پایدار ۲۰۳۰ یونسکو، فصلنامه گل واژه، شماره ۱۲.
- ۱۵- مقصودلو، محمدحسین، (۱۳۹۶)، "نقش گروههای آموزشی در سند ۲۰۳۰"، ماهنامه مطالعات اسلامی.
- ۱۶- میرلوحی، حبیب (۱۳۹۷)، "محیط آموزشی ایمن"، ماهنامه کاج، شماره ۰۳/۱۲، بهار.
- ۱۷- نوری زاده، سیدمصطفی (۱۳۹۷)، ریشه های ناامنی سیاسی و اجتماعی، ماهنامه جمله، شماره ۵/۱۲.
- ۱۸- هدایت، احمدرضا (۱۳۹۶)، نگاه اجمالی به آفات سند ۲۰۳۰، مجله خوارزم، تابستان.

هشتمین کنفرانس الگوی اسلامی ایرانی پیشرفت؛ الگوی پیشرفت؛ پیشبران ما، چالش‌ها و الزامات تحقق؛ بیست و دوم و بیست و سوم خردادماه ۱۳۹۸

- 1-Committee on the Elimination of Discrimination against Women, Concluding observations on the seventh periodic report of Turkey, CEDAW/C/TUR/CO/7, 2016, para.32 (h)
- 2-Committee on the Rights of the Child, Concluding observations on the combined fourth and fifth periodic reports of Jordan, 2016, Para. 16
- 3-Committee on the Elimination of Discrimination against Women, Concluding observations on the combined initial and second periodic reports of Afghanistan, CEDAW/C/AFG/CO/1-2, 30 July 2013, Para. 14